

PRZEŁOM PAŹDZIERNIKA '56

HISTORIA
BEZ IPN

Przełom Października '56

Pod redakcją Pawła Dybicza

Fundacja Oratio Recta
Warszawa 2016

Spis treści

Wstęp	7
Andrzej Werblan Październik '56. Geopolityczne tło.....	11
Łukasz Jastrząb „Obawiano się interwencji”. Od Czerwca do Października.....	27
Andrzej Skrzypek Od „tajnego referatu” do autonomii – zmiana zależności Polski od ZSRR w 1956 r.....	57
Longin Pastusiak Stany Zjednoczone a polski Październik 1956 r.	75
Andrzej Friszke Kościół a władze PRL po Październiku 1956. Czy nowy model relacji?...91	
Jerzy J. Wiatr Nauka polska po Październiku 1956.....	123
Agnieszka Mrozik „Traktorzystka to nie kobieta”. Polska polityka płci w okresie Odwilży..	133
Paweł Dybicz Agonia ZMP. Ruch młodzieżowy 1956-1957.....	163
Krzysztof Wasilewski „Sztandar Młodych i „Po Prostu” wobec Października '56.....	181
Dariusz Jarosz Więcej wolności we własnym domu	209
Piotr Zaborny Powrót Gomułki i jego skutki	219
Włodzimierz Janowski Związek Młodzieży Socjalistycznej – między negacją systemu a rzecznictwem interesów młodzieży	225
Edward Karolczuk Spór o słowa czy istotę protestu.....	239
Listy do „Przeglądu”	253
<i>Aneks</i>	
Rozmowy w Belwederze.....	259
Noty o autorach	324

Wstęp

Paweł Dybicz

„Jakby nie było Października, to byśmy tkwili w systemie stalinowskim zawsze”¹ – powiedział w wywiadzie prof. Jan Krysiński, pierwszy wybrany w III RP rektor Politechniki Łódzkiej. Słowa te w pełni oddają znaczenie Października '56. Był on jednym z najważniejszych wydarzeń w dziejach Polski XX wieku, a najważniejszym – zdaniem wielu historyków i politologów – w Polsce Ludowej. Konsekwencje Października '56 wykraczały daleko poza zmiany w elitach rządzących. Nie były one, jak prezentują prawnicy publicyści i historycy spod znaku IPN, rozgrywką między „komuszymi frakcjami”. Przełom Października '56, jego przebieg, był logiczną konsekwencją wydarzeń na arenie międzynarodowej oraz zachowania władz, społeczeństwa i hierarchów Kościoła katolickiego.

Załamywanie się zimnej wojny, a przede wszystkim zmiany, jakie zachodziły w Związku Radzieckim, wzmacniały przemiany w Polsce. „Odwilż” po śmierci Józefa Stalina, a przede wszystkim „tajny referat” Chruszczowa, wygłoszony w lutym 1956 r. na XX Zjeździe Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, osłabiły kontrolę ZSRR nad państwami bloku wschodniego. W Polsce proces destalinizacji nie zaczął się dopiero po referacie Chruszczowa, ani też po śmierci Bolesława Bieruta. Już w 1954 r. w kręgach władzy zaczęły się wyłaniać dwie frakcje – zachowawcza (natolińska) i reformatorska (puławska). Natolińczycy uważali, że ustroj socjalistyczny jest dobry, zawinili tylko ludzie, którzy sprzeniewierzyli się jego zasadom.

Puławianie, choć w czasach stalinowskich mieli o wiele więcej na sumieniu, opowiadali się za demokratyzacją i większym uniezależnieniem się od ZSRR. Chcieli wprowadzić wybieral-

¹ Z. Stasiak, *Studencki październik '56 w relacjach uczestników*, Łódź 2010, s. 136.

ność władz w partii i ich odpowiedzialność przed członkami partii, głosili potrzebę znacznego poszerzenia swobody wypowiedzi, gwarancji prawnych przed samowolą bezpieki, wprowadzenia samorządów pracowniczych w zakładach i elementów gry rynkowej w gospodarce, szczególnie w odniesieniu do towarów konsumpcyjnych. Wreszcie głosili potrzebę większego otwarcia Polski na Zachód, a także konieczność zliberalizowania polityki kulturalnej i naukowej, ograniczenia w nich cenzury.

Wraz z końcem 1954 r. puławianie zdobyli znaczący wpływ na politykę i decyzje personalne, wymusili na rządzącej trójce (Bolesław Bierut, Jakub Berman i Hilary Minc) podjęcie walki z bezprawiem i likwidację najbardziej odpowiedzialnych za niego komórek MSW. W tym samym czasie zaczął się proces rehabilitacji, z więzień zaczęli wychodzić skazani na mocy stalinowskich wyroków bądź przetrzymywani bez nich więźniowie polityczni (w tym Gomułka), byli AK-owcy.

Zanim doszło do październikowego przełomu, był Poznański Czerwiec. Jak napisał (s. 27-56) dr Łukasz Jastrząb: „Poznański Czerwiec nie przyspieszył wydarzeń październikowych, nie był ich bezpośrednią przyczyną (...). Był jednym z elementów przemian, ale nie przesądzającym wprost o wydarzeniach z jesieni 1956 r. (...) W tle był już Władysław Gomułka i nadchodzący Październik, proces, którego wydarzenia poznańskie, nie mogły już w żaden sposób zatrzymać”.

Zaplanowane na 19 października obrady VIII KC PZPR spotkały się z ogromnym zainteresowaniem Polaków. Wręcz powszechne stało się poparcie dla zmian utożsamianych z nazwiskiem Gomułki.

Zapowiedź głębokich przemian w partii i państwie zaniepokoiła przywódców radzieckich, którzy bez zapowiedzi przylecieli do Warszawy z żądaniem wstrzymania zmian, także personalnych. Rozmowy członków Biura Politycznego KC i Władysława Gomułki z delegacją radziecką, na której czele stał Chruszczow (Aneks s. 259), ukazują ich dramatyzm, który zmagaly wieści

24.10.1956. Przemówienie powracającego do władzy I sekretarza KC Władysława Gomułki na Placu Defilad w Warszawie.

o zbliżaniu się do Warszawy wojsk Armii Radzieckiej. W trakcie tych rozmów wstrzymano ich marsz na stolicę, ale dopiero kiedy Chruszczow wrócił do Moskwy i zapoznał się ze stanowiskiem Chin, sprzeciwiającym się radzieckiej interwencji zbrojnej, wyszedł z Moskwy rozkaz powrotu tych wojsk do miejsc stacjonowania.

Na kierownictwie KPZR musiały robić wrażenie informacje o kilkuset tysięcznym wiecu poparcia na Placu Defilad (24 października) dla Gomułki i przemian. Z całego kraju do stolicy napływały informacje o takich wiecach i manifestacjach. W tamtych dniach Polacy wykazali się dużą odpowiedzialnością, nie dali się ponieść emocjom, nie podjęli działań, które wykorzystałaby Moskwa. Rozwaga Polaków pozwoliła uniknąć ogromnego rozlewu krwi, do jakiego w tych samym czasie dochodziło na Węgrzech.

17.10.2016. Znaczeniu wydarzeń sprzed 60. lat poświęcona była konferencja „Przełom Października ’56”, zorganizowana przez tygodnik „Przeгляд” i Fundację im. Róży Luksemburg.

Niewątpliwie wpływ na postawę Polaków miało też zachowanie biskupów. Jedną z pierwszych decyzji powracającego do władzy Władysława Gomułki było uwolnienie kardynała Stefana Wyszyńskiego. Postawa prymasa w tamtym czasie i innych hierarchów, aprobujących, a wręcz popierających październikowy przełom, dowodziła, że biskupi rozumieją powagę sytuacji. Mało tego, kard. Wyszyński udzielił Gomułce poparcia w wyborach do Sejmu w 1957 r. „Październik ’56 – napisał prof. Andrzej Friszke – pozwolił wejść na drogę nowych stosunków państwo-Kościół. I choć te dobre stosunki załamały się po pół roku, to jednak nie było powrotu do tego, co było przed owym październikiem”.

Październik ’56 dał Polakom wiele, przede wszystkim w sferze społecznej. Jego skutkiem przełomu dla codzienności Polaków

było zmniejszenie strachu przed władzą. Nie do przecenienia jest odrzucenie przymusowej kolektywizacji wsi, wprowadzenie rad pracowniczych w zakładach pracy., odsunięcie kobiet od ciężkich prac, proces odradzania się ruchu społecznego, wreszcie destalinizacja ruchu młodzieżowego, wyrażająca się agonią ZMP, i powstanie nowych organizacji młodego pokolenia.

Przełom Października '56 przyniósł, nieogłoszoną co prawda, zmianę ustroju, systemu rządzenia. Po nim ideologia traciła na znaczeniu, jej miejsce zastępował pragmatyzm rządzących. Październik '56 przerodził się w niepisaną umowę społeczeństwa z władzą, która odrzuciła stalinowską politykę, zmierzającą do „wychowania nowego obywatela” i przyjęła zasadę niewtrącania się w życie prywatne obywateli. I tej swoistej umowy trzymała się do końca 1989 r.

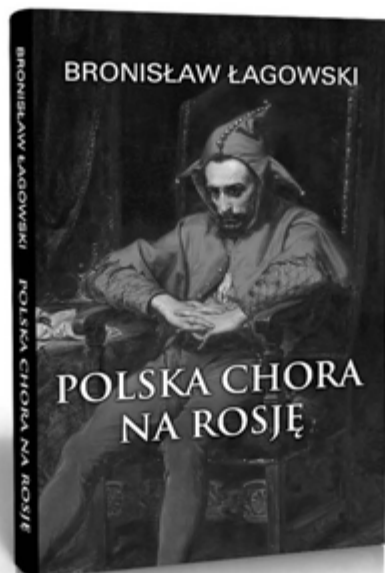
* * *

Niniejsza książka jest pokłosiem konferencji pt. „Przełom Października '56”, zorganizowanej przez tygodnik „Przegląd” i Fundację im. Róży Luksemburg, która odbyła się 17 października 2016 r. w Warszawie. W jej trakcie zaprezentowano referaty, których rozszerzone wersje publikujemy na stronach 11-208. W książce znalazły się również teksty powstałe po konferencji, jak również listy do redakcji „Przeglądu”, odnoszące się do Października '56.

W publikacji zamieszczono w Aneksie notatki Jana Dzierżyńskiego sporządzone w czasie spotkania Władysława Gomułki i członków Biura Politycznego KC PZPR z Nikitą Chruszczowem, Anastasem Mikojanem, Wiaczesławem Mołotowem i Łazarem Kaganowiczem, które odbyło się 19.10.1956 w Belwederze.

Zapraszamy do zakupu pełnej wersji książki

Prof. Łagowski prezentuje odmienne od przeważających poglądy na stosunki polsko-rosyjskie. Autor pisze o post-Solidarności, która decyduje o teraźniejszości, przyszłości, a nawet przeszłości kraju. Ta grupa wchłonęła wszystkie stereotypy antyrosyjskie, jakie się ukształtowały w przeszłości, i dodała własne.

KSIĄŻKĘ MOŻNA KUPIĆ:

- wpłacając 48 zł na konto wydawcy PRZEGLĄDU: 72 1090 2851 0000 0001 2023 9821 Fundacja Oratio Recta, 03-410 Warszawa, ul. Inżynierska 3 lok. 7, oraz podając dokładny adres (z numerem kodu), pod który ma trafić przesyłka polecona
- przez sklep internetowy: www.sklep.tygodnikprzeglad.pl

Więcej informacji: tel.: (22) 635 84 10 wew. 120, e-mail: kolportaz@tygodnikprzeglad.pl